

Landschapswacht steekproef

Staatsbosbeheer Drenthe 2003

Landschapswacht

De Landschapswacht is in 2003 opgericht door Das&Boom
Rijksstraatweg 174
6573 DG Beek-Ubbergen

e-mail info@landschapswacht.nl
www.landschapswacht.nl
t 024 684 22 94 - f 024 684 42 31

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1. Beekdal de Fledders en de Zeijerstroeten	5
2. Roden	7
3. Sterrebosch wallengebied	11
4. Peester maden	14
5. Zeegserloopje/Wedbroeken	17
6. Tussen Taarlosche Diep en Gastersche Diep	20
7. Gasterensche Diep, Westersche Lage Landen	23
8. Loonerdiep	26
9. Scheebroeker loop	30
10. Beekdal tussen Amen en Amerbrug (Amerdiep)	32
11. Smalbroeken	34
12. Beekdal Amerdiep ingeklemd tussen boswachterij Grollo en boswachterij Hooghalen	39
13. Elper stroomdal	41
14. Mantingerbosch en weiden	43
15. De Winkelmaat	45
16. Anloërdiep	47

Landschapswacht Steekproef Staatsbosbeheer Drenthe 2003

De Landschapswacht inspecteert gebieden in eigendom van terreinbeherende instanties die met overheidssubsidies zijn aangekocht met als doelstelling deze gebieden te behouden en zo nodig te herstellen. Binnen deze terreinen let de Landschapswacht uitsluitend op die delen van terreinen die bij verwerving bestonden uit wei en/of akkerland (inclusief eventuele hoogstamboomgaarden) en de daaromheen liggende kavelgrenzen zoals houtwallen, heggen, elzenhagen, graften, holle wegen, sloten etcetera (dus niet: heide, bos, hoogveen etcetera).

Van deze genoemde typische agrarische cultuurlandschappen (inclusief kavelgrenzen) kan worden aangenomen dat zij door terreinbeherende instanties vooral zijn verworven – veelal in ruilverkavelingen of anderszins toebedeeld gekregen – om de typische landschapswaarden en de waarde voor flora en fauna veilig te stellen en waar nodig te herstellen, zodat het gebied weer in optimale staat wordt gebracht (onder meer voor de biodiversiteit).

In de natuurbeschermingswereld is door de jaren heen verschillend gedacht over de vraag hoe natuurdoelen en wensbeelden ten aanzien van de natuur kunnen worden gehaald en langs welke weg (onder meer type inrichting en beheer) dit het beste kan worden bereikt. Deze discussie en de wijzigende inzichten ten aanzien van natuurbeheer leiden in terreinen van terreinbeherende organisaties tot beheerswijzigingen. Dit mag uiteraard niet ten koste gaan van het erfgoed dat een eeuwenoude en in sommige gevallen zelfs een millennia oude agrarische cultuurhistorie kent.

Deze cultuurhistorie heeft voor flora en fauna ontegenzeggelijk zeer gunstige periodes gekend en kan nog steeds zeer gunstig zijn indien goed beheer wordt gevoerd. Het is daarbij evident dat op één hectare akkerland meer korenwolven kunnen leven dan op vele tientallen hectaren natuurlijk steppegebied; en dat er meer orchideeën per soort en meer soorten op één hectare blauwgrasland staan dan op vele tientallen hectares zelfregulerende begrazingsobjecten. Structuurrijke houtwallen met veel dekking en verschillende ‘etages’ (kruidenlaag, struiklaag, bomenlaag) leverde zeer veel en diverse flora en fauna op. Dit geldt voor vele soorten die door de eeuwen heen in het agrarisch cultuurlandschap hun niche hebben gevonden, lang nadat de ‘oernatuur’ was verdwenen.

Op Nederlandse schaal is natuur mensenwerk geworden en moet met de ruimte worden gewoekerd. Daarbij is het samengaan van zoveel mogelijk belangen zoals cultuurhistorie, recreatie, flora en fauna en landschapsschoon in veel gevallen geen ongunstig uitgangspunt.

Uit de steekproef is gebleken dat Staatsbosbeheer in de door de Landschapswacht bezochte gebieden in Drenthe zonder uitzondering de cultuurhistorische waarden verwaarloost, of zelfs tegen deze waarden ingaat met het gevoerde beheer. Er is gekozen voor begrazing in vrijwel alle gebieden, en landschapselementen worden in toenemende mate aan deze begrazing blootgesteld. Er is in de door ons bezochte gebieden derhalve in het geheel geen sprake van invulling van de hoofddoelstelling van Staatsbosbeheer ‘instandhouding, herstel en ontwikkeling van landschaps- en cultuurhistorische waarden’.

De kritiek ten aanzien van de door de Landschapswacht onderzochte terreinen in Drenthe is met name gericht op het verdwijnen van landschappelijke patronen, bestaande uit houtwallen en - vaak door de eeuwen heen al dan niet spontaan opgeslagen - elzenhagen op slootkanten. Ten aanzien van de houtwallen is ook kritisch gekeken naar het cultuurhistorisch beheer. Cultuurhistorisch bestaat dit beheer uit hakhout met - ten behoeve van bouwhout - regelmatige

overstaanders. En ten aanzien van de al dan niet spontaan opgeslagen elzenhagen bestaat het cultuurhistorisch beheer uit het periodiek afzetten ten behoeve van geriefhout.

Omdat de door deze landschapselementen omsloten kavels in heel Nederland, en in het bijzonder in Drenthe, ongekend klein waren, is alleen al vanuit dat oogpunt verwildering en doorgroeien van de elementen geen optie. De inliggende percelen raken dan immers overschaduwd, het landschapspatroon vervaagt en de structuurrijkdom van de elementen nivelleert.

Bomen die eenmaal zijn geknot of als hakhout zijn afgezet, lopen bij achterstallig onderhoud groot gevaar in te scheuren of bij storm om te gaan. Met grote schadelijke gevolgen voor de slootoever - in het geval van elzenhagen - of het wallichaam - in het geval van houtwallen - van dien. Ook om deze reden is verwildering of doorgroeien van de elementen geen optie.

Ten aanzien van deze landschapselementen is voorts vereist dat greppels en sloten goed worden onderhouden (waarbij schade aan bomen struiken wordt voorkomen). Voor houtwallen geldt bovendien dat het regelmatig ophogen van (delen van) het wallichaam met materiaal uit de walgreppel of van het aangrenzende perceel ook deel uitmaakt van het cultuurhistorisch beheer. Indien dit beheer ontbreekt, verdwijnen de houtwallen onherroepelijk in de loop der tijd.

Elzenhagen hadden in het verleden geen veekerende functie, maar de sloot waarlangs zij stonden wel. Dit was de reden waarom elzenhagen niet integraal werden begraasd. Indien de sloten worden gedempt, worden de elzenhagen aan alle kanten begraasd. Begrazing met bijvoorbeeld paarden, leidt in dat geval tot een dodelijke afloop voor de bestaande elzen en vindt verjonging niet meer plaats. De elzenhaag verdwijnt daardoor volledig.

Integraal begrazen van houtwalpatronen is vanzelfsprekend helemaal uit den boze: wallichamen worden in dat geval vertrapt en ‘verspreid’, mos en kruidenvegetatie wordt verwijderd, klim- en slingerplanten uit bomen worden gerukt, struik- en boomwortels komen bloot te liggen en niet zelden wordt de bast beschadigd. Tevens zal het vee relatief vaak onder de bomen schuilen, waardoor wallichamen een overdosis mest en urine te verduren krijgen (eutrofiëring).

Geen van de hierboven beschreven cultuurhistorische beheersvormen zijn in de 16 steekproefgebieden in Drenthe waargenomen. Wel zijn sommige (maar lang niet alle) elementen uitgerasterd om vraatschade te voorkomen.

Daarentegen vinden veel van de hierboven genoemde desastreuze ontwikkelingen juist wel plaats. Om meerdere redenen is dit erg. Landschappen van enige omvang met houtwallen en/of elzenhagen komen behoudens het Gronings-Friese woudengebied vrijwel nergens in Nederland meer voor. In Noord-Brabant gaat het nog om minder dan 100 hectare weides met daaromheen elzenhagen (van de eertijds vele tienduizenden hectares die deze provincie rijk was). Voor Overijssel geldt dat nergens meer een gaaf gebied met elzenhagen is aan te wijzen, zelfs niet bij Staphorst. Alleen in Gelderland is in het gebied 't Goor nog 200 hectare elzenhagenlandschap gespaard gebleven. Dit terrein ligt echter in een veenontginning en niet in een beekdal, zoals in Drenthe het geval is met elzenhagen. Voor Drenthe geldt dat volgens oude stafkaarten tot begin 1900 tienduizenden kilometers elzenhagen aanwezig waren. Thans zijn er in Drenthe alleen nog in een redelijk gave setting in het Elper stroomdal relatief veel elzenhagen aanwezig.

In gesprekken met vertegenwoordigers van terreinbeherende organisaties over het werk van de Landschapswacht komt veelvuldig naar voren dat de Landschapswacht er beter aan zou doen meer aandacht te besteden aan de teloorgang van het cultuurlandschap dat in bezit is van boeren.

Tijdens de steekproef in 16 terreinen van Staatsbosbeheer Drenthe werden echter nergens goed onderhouden elzenhagen of houtwallen aangetroffen. Goed onderhouden elzenhagen zijn wél (in vele tientallen kilometers) te vinden in het door particulieren onderhouden Friese wouden gebied. Op terreinen van Staatsbosbeheer in Drenthe heeft de Landschapswacht houtwallen in een zodanig erbarmelijke staat aangetroffen zoals nergens anders in de directe omgeving, ook niet bij boeren. Dit verschil is des te schrijnender indien in ogenschouw wordt genomen dat in de hele van overheidswege afgedwongen modernisering en intensivering van de landbouw de positie van de boer veranderde. Van overheidswege werd gestimuleerd (en door haarzelf zelfs actief uitgevoerd) om alle landschapselementen die de moderne landbouw in de weg staan te verwijderen. Boeren kunnen derhalve vanzelfsprekend niet langer worden aangesproken op landschapsbehoud, -beheer en

-herstel. Hun bedrijfsvoering is tegenwoordig gericht op zoveel mogelijk productie, zelfs daar waar dat eigenlijk niet kan. Terreinbeherende instanties daarentegen hebben veel van de hier beschreven landschappen in bezit gekregen als zijnde de laatste overblijfselen van een landschapstype dat voor het overige in ruilverkavelingen werd weggevaagd. Daarnaast zijn het gebieden die in een later stadium als naijleffect van nivellering van het landschap alsnog zijn aangekocht met het doel iets van de cultuurhistorie te herstellen en te behouden. Beheerders van die terreinen kunnen dus wél worden aangesproken op het beheer van deze laatste restjes erfgoed. Al was het maar omdat het één van hun doelstellingen is.

Tijdens de inspecties en de daaruit naar voren komende - soms schokkende – bevindingen, heeft de Landschapswacht zich verdiept in de mogelijke redenen waarom bepaalde beheerskeuzes of het nalaten daarvan werden genomen en wie daarvoor verantwoordelijk was. Daarbij heeft de Landschapswacht de achtergrond van decentralisatie, verzelfstandiging en gezagsverhoudingen zoals die bij Staatsbosbeheer bestaan niet uit het oog verloren.

Zonder verder in detail te treden is het volgens de Landschapswacht van het grootste belang dat men doordrongen raakt van het feit dat afwegingen met betrekking tot beheer en het voortbestaan van zeldzaam geworden cultuurhistorische waarden niet thuishoren op regionaal of provinciaal niveau. Ook horen zulke beslissingen niet te worden genomen door de centrale directie van Staatsbosbeheer. De eenvoudige reden hiervoor is dat op deze niveaus er geen overzicht bestaat wie de overige van dergelijke zeldzame landschappen bezit en welke beheerskeuzes daar worden gemaakt. Er is bij Staatsbosbeheer bijvoorbeeld geen inzicht in het beheer van dergelijke bezittingen bij Natuurmonumenten of de Provinciale Landschappen. Het is zelfs de vraag of bij terreinbeherende instanties zelf voldoende kennis of onderscheidend vermogen aanwezig is om bijvoorbeeld vast te stellen of de elzenhagen van de Gelderse vallei vergeleken c.q. weggestreept mogen worden tegen die van Drenthe als het gaat om het maken van keuzes en het stellen van prioriteiten. Of hoe zo'n keuze zich verhoudt tot ander mogelijke beheersvormen, zoals zelfregulatie, verwijdering van de toplaag, demping van sloten, of welke andere ingrepen dan ook die cultuurhistorische waarden teniet kunnen doen.

Ervan uitgaande dat ook het agrarische cultuurlandschap behoort tot het nationaal erfgoed, dienen de afwegingen die raken aan continuering of verval en verdwijning niet lichtvaardig te worden genomen. Deze beslissingen kunnen al helemaal niet worden overgelaten aan toevallig aanwezige pachters; juist dit is de situatie die wordt geschetst in een brief van het regiohoofd van Staatsbosbeheer Drenthe inzake het terrein Smalbroeken. Dergelijke beslissingen kunnen pas worden genomen nadat advies is ingewonnen bij externe deskundigen die kennis dragen over

uniciteit, zeldzaamheid, intactheid, onvervangbaarheid en herstelbaarheid, en daarbij een landelijk overzicht hebben.

In augustus 2003 heeft de Landschapswacht middels een steekproef 16 agrarische cultuurlandschappen in Drenthe bezocht die in bezit zijn van Staatsbosbeheer. De onderzochte terreinen liggen alle in of direct grenzend aan beekdalen. De Landschapswacht heeft zich daarbij gericht op die terreintypes die uitsluitend bestonden uit weilanden en/of akkers met de daaromheen aanwezige kavelgrenzen, bestaande uit houtwallen en elzenhagen. In deze rapportage zijn de bevindingen van elk gebied opgenomen.

Wat de Landschapswacht in terreinen van Staatsbosbeheer in Drenthe heeft geconstateerd, is niet anders te benoemen dan het degraderen van cultureel erfgoed dat (inter)nationaal van belang is. Het heeft er alle schijn van dat de beslissingen ten aanzien van het beheer in de streek zijn genomen, zonder nationale sturing en ook zonder raadpleging van deskundigen op cultuurhistorisch gebied. Indien dit beeld de werkelijkheid weergeeft, is dit een uiterst zorgelijke situatie.

Gezien de bevindingen, waaruit blijkt dat

- het cultuurhistorisch beheer bijna geheel ontbreekt,
- veel elementen zelfs worden beschadigd of vernield door vee,
- tot nu toe de reacties van de betreffende regio's verre van bevredigend waren en eigenlijk alleen maar het bewijs leverden dat het huidige proces bewust op gang is gebracht en nog wel zal naijlen,
- de signalen van de Landschapswacht tot op heden niet hebben geleid tot verbetering of herstel,
- het slechts om een steekproef gaat,

heeft de Landschapswacht grote zorg over andere cultuurhistorisch waardevolle agrarische gebieden in deze regio en daarbuiten.

1. Beekdal de Fledders en de Zeijerstroeten

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

1. Beekdal de Fledders en de Zeijerstroeten

Het oude wallenpatroon is nog goeddeels aanwezig maar ontbeert al tientallen jaren onderhoud. Hakhoutstoven halen in ouderdom de overstaanders in. Cultuurhistorisch onderhoud ontbreekt in dit gebied. Bij storm bestaat een groot risico op schade over een grote lengte aan de wallichamen.

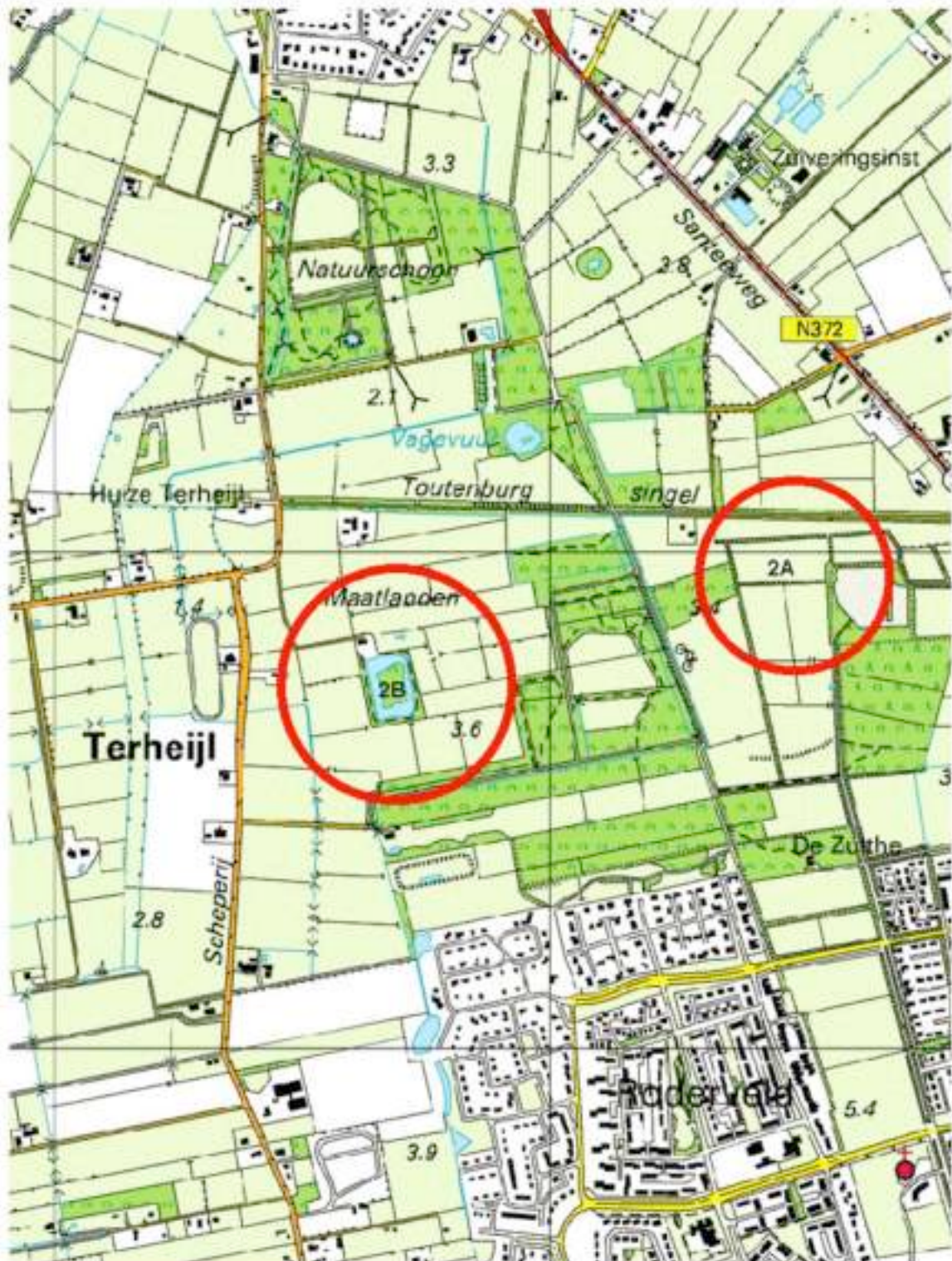

Achterstallig onderhoud. Overstaanders en uitlopers van hakhoutstoven worden even hoog. Onderscheid hiertussen vervaagt.

Begroeiing van houtwal wordt topzwaar. Beschadingsrisico's van wallichaam wordt steeds groter.

2. Roden

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

2. Roden

*** PRIORITAIR ***

- a. Gebied direct ten zuiden van de Toutenburgsingel: enkele mooie houtwallen waarvan enkele vermoedelijk circa 6 jaar geleden zijn afgezet. Daarbij zijn 45 jaar oude bomen afgezet die niet meer zijn uitgelopen. De houtwal is daardoor op die plekken kaal en is niet opnieuw ingeplant. Het wallichaam vergrast en verbraamd hierdoor. Om de houtwal te behouden zullen deze kale plekken moeten worden ingeboet.

Na onderhoudspoging afgestorven boomstronken.
Niet ingeboet. Wallichaam vergrast en verbraamd.

Hakhoutstoof, nauwelijks meer te redden.

- b. Het westelijk hiervan gelegen gebied heet “De Maatlanden”. Voorheen kende dit gebied een gaaf landschapspatroon. Het is verworven nadat door autonome ontwikkelingen in de landbouw al veel verloren is gegaan in dit gebied. Na verwerving is echter geen enkele poging ondernomen om de landschappelijke structuur te herstellen. Het prikkeldraad zit bijvoorbeeld nog in de laatste

elzenhaag vast. De laatste bomen en enkele haagrestanten worden nu door paarden aangevreten en staan te sterven of zijn al dood.

Restant van elzenhagen. De aanwezige paarden doen de rest.

Begrazing met paarden.

The map shows a topographic view of the Roden area in Groningen. A red outline highlights a specific area labeled '3A' and '3B'. Other labels include 'De Spijker', 'Haoghaut', 'Mensingebosch', 'Klein Dennen', 'Haze maten', 'Lieveze Weg', 'Zwarte Weg', 'Woudrust', 'Lieverderbosch', 'Achter 2 Bps', 'Mortmakers stuk', 'Ijsbaan', 'De Oude Driep', 'Spenberger loop', 'Br en Stui', '373', '2.4', '3.8', '3.7', '7.2', '2.0', '4.5', '5.5', '1.8', '17', '16', '15', '14', '13', '12', '11', '10', '9', '8', '7', '6', '5', '4', '3', '2', '1'.

11

3. Sterrebosch wallengebied

*** PRIORITAIR ***

a. In dit gebied hebben alle wallen achterstallig onderhoud. Door de uitgeroeide bomen en struiken kan door storm maximale schade optreden aan met name aan de eeuwenoude wallichamen.

Veel achterstallig onderhoud. Overstaanders raken elkaar over de volle lengte van de wallen.

b. Het landschap is hier eeuwen oud en vormt met het beekdal en aangrenzend bos een gaaf cultuurlandschap. Er is echter veel achterstallig onderhoud. De rasters hangen er slap bij of zijn over grote lengtes los van de paal. De grond van de wallen is voor een groot deel weggespoeld, waardoor de wortels bloot zijn komen te liggen. Van onderhoud aan de wallen (weer opbrengen van grond) of de eeuwenoude hakhoutstoven is geen sprake. Kostbare tijd verstrijkt om dit element nog te kunnen redden.

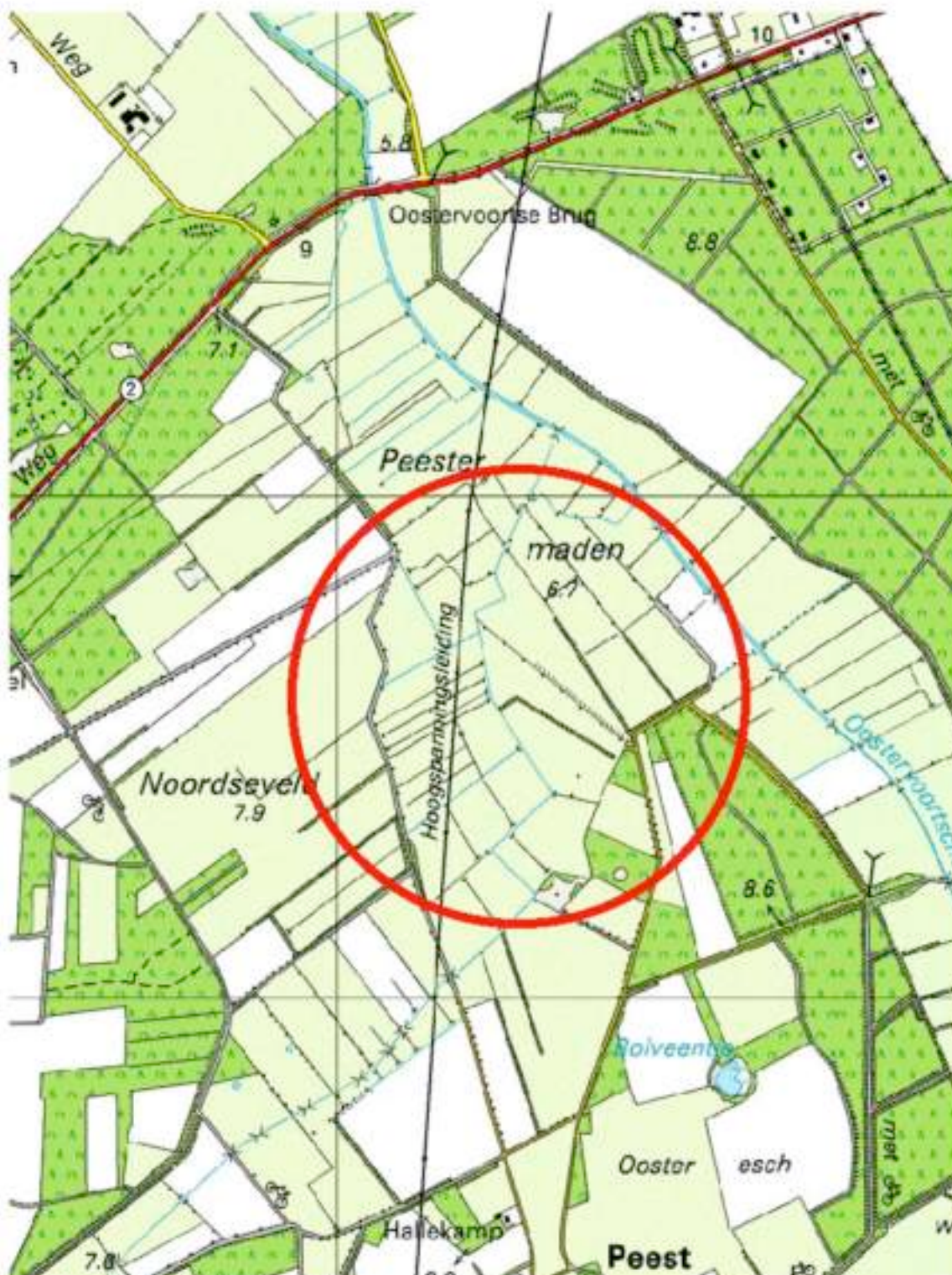

Hakhoutwal. Afrastering verwaarloosd.

Achterstallig onderhoud is goed te zien aan deze
eeuwenoude eiken stobben.

4. Peester maden

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

4. Peester maden

In dit gebied is het reeds in 1850 aanwezige kleinschalig kavelpatroon uitzonderlijk gaaf bewaard gebleven. Het gebied werd naast het slotenpatroon gekenmerkt door veel elzenhagen op de slootoevers en tevens door enkele robuuste houtwallen. Tegenwoordig oogt het gebied als een voornamelijk kale vlakte. De overgebleven restjes elzenhagen zijn niet uitgerasterd en de houtwallen worden niet beheerd.

Structuur valt verder uiteen.

Kale vlakte.

Restant van een houtwal.

5. Zeegserloopje / Wedbroeken

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

5. Zeegserloopje/Wedbroeken

In dit gebied is geen sprake van onderhoud en heeft geen herstel plaatsgevonden van de cultuurhistorische perceelsafscheidings. Van een houtwal die nog op de stafkaart uit 1985/1991 staat ingetekend, resteert nu nog slechts drie solitaire bomen. Nergens in dit gebied zijn landschapselementen hersteld, heringeplant of gerestaureerd. De afrasteringen hangen over grote lengtes los van de paal. Elzenhagen en resten daarvan zijn niet uitgerasterd, terwijl er beweid wordt met koeien. Een ander perceel met een tussenhaag is niet uitgerasterd tegen de aanwezige paarden.

Sluipend proces van structuurvervaging.
Verwaarloosde afrasteringen. Vee breekt
door patroon heen.

Drie bomen herinneren hier aan een eens structuurrijk landschapselement. Wat rest zijn bramen.

6. Tussen Taarlosche Diep en Gastersche Diep

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschoofd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

6. Tussen Taarlosche Diep en Gastersche Diep *** PRIORITAIR ***

Houtwallen zijn van veekering ontdaan en lopen daardoor grote schade op. Wallichamen zijn reeds over een grote lengte vertrapt, bomen hebben vraatschade en wortels liggen bloot. In dit gebied wordt geen enkel cultuurhistorisch beheer gevoerd ten aanzien van de landschapselementen. Het lijkt hier alleen te draaien om begrazing: alles wordt begraasd. Wildgroei van monoculturen bestaande uit uitgezaaide elzen vertroebelt het gehavende wallenpatroon nog meer. Het betreft hier nota bene een kavelpatroon van ruim vóór 1850 (volgens de historische kaart), mogelijk laat middeleeuws.

Uit de rasters gehaalde wallen hebben onherstelbare schade opgelopen aan eeuwenoud microreliëf en aan kruiden, struiken en bomen.

Bankje biedt uitzicht op vernield erfgoed.

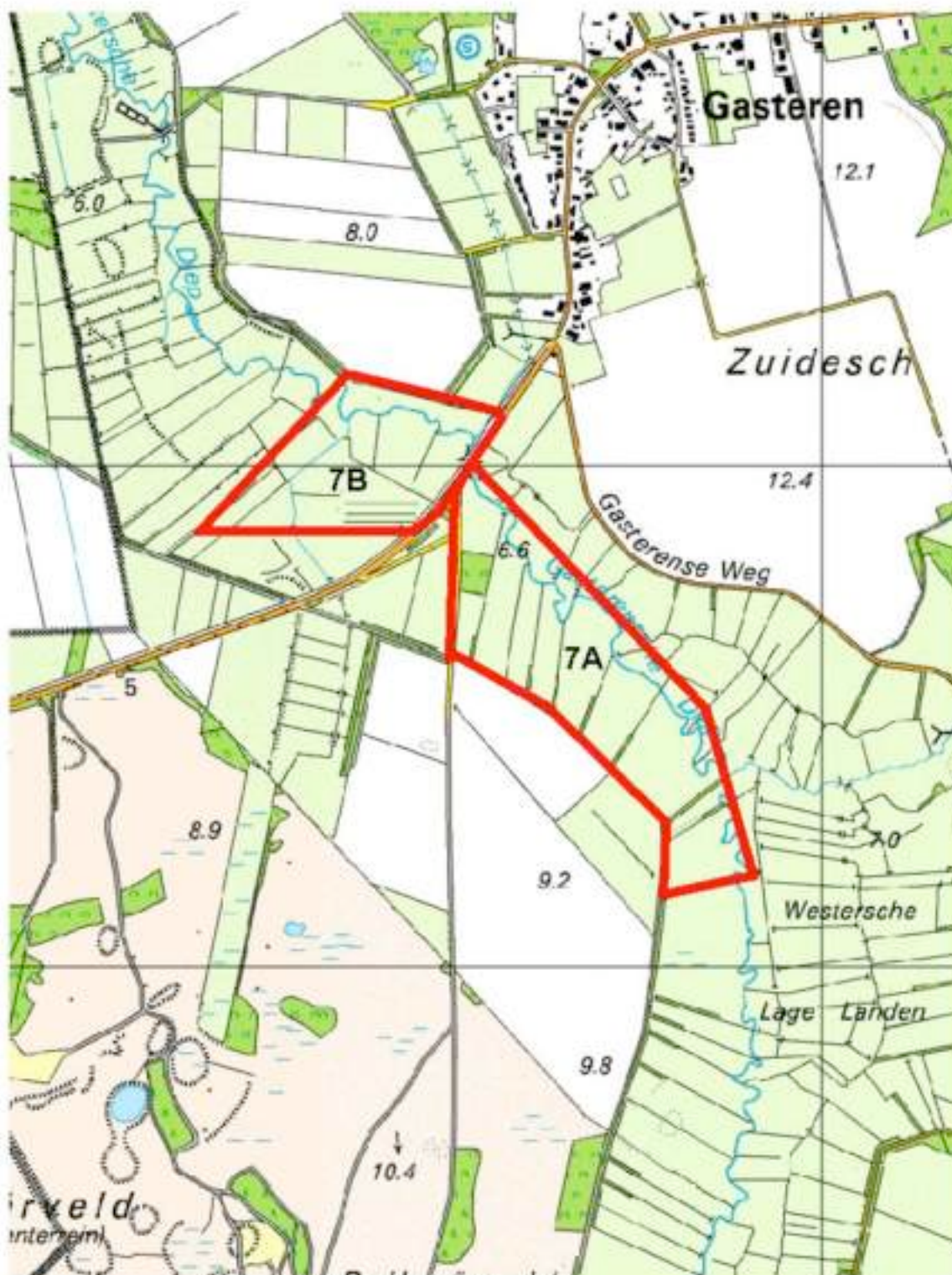

Op de voorgrond verdwijnende houtwal. Op de achtergrond vervagend kavelpatroon met wallen omdat perceel dichtgroeit met spontane monocultuur van elzen.

Vervagende cultuurhistorie in Nationaal Park.

7. Gasterensche Diep, Westersche Lage Landen

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

7a. Gasterensche Diep, Westersche Lage Landen

*** PRIORITAIR ***

Hier regeert de willekeur. Sommige wallen of elzenhagen zijn tweezijdig uitgerasterd, andere juist niet. Er wordt geen onderhoud gepleegd aan de landschapselementen. Het landschap verdwijnt.

Stervende cultuurhistorie

Verdwijnd landschap.

7b. Gasterensche Diep

De van oudsher aanwezige elzenhagen (zie historische atlas) zijn grotendeels verdwenen. Overgebleven bomen zijn niet uitgerasterd. Het gevolg hiervan is dat er dode bomen staan.

Wat rest van een rijke elzenhaag structuur.

8. Loonerdiep

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

8a. Loonerdiep, ten noorden van de Deurzerbrug

Veel verwaarlozing bij gebrek aan beheer. Landschapselementen zijn slecht of niet beschermd tegen begrazing van de wallen of hagen. De verdwijnende structuur is niet hersteld middels aanplant en valt daardoor verder uiteen.

Uiteenvallende landschapstructuur.

8b. Loonerdiep Vettenbosch

*** PRIORITAIR ***

Hier is geen sprake van cultuurhistorisch onderhoud of herstel van de landschapsstructuur. Er is sprake van verwaarlozing. Gedeeltelijk ontbreken de rasters. De bomen gaan hier dood.

Stervende bomen.

Ondergroei verdwijnt. Natuurlijke verjonging wordt onmogelijk. Het patroon valt uiteen.

8c. Loonerdiep

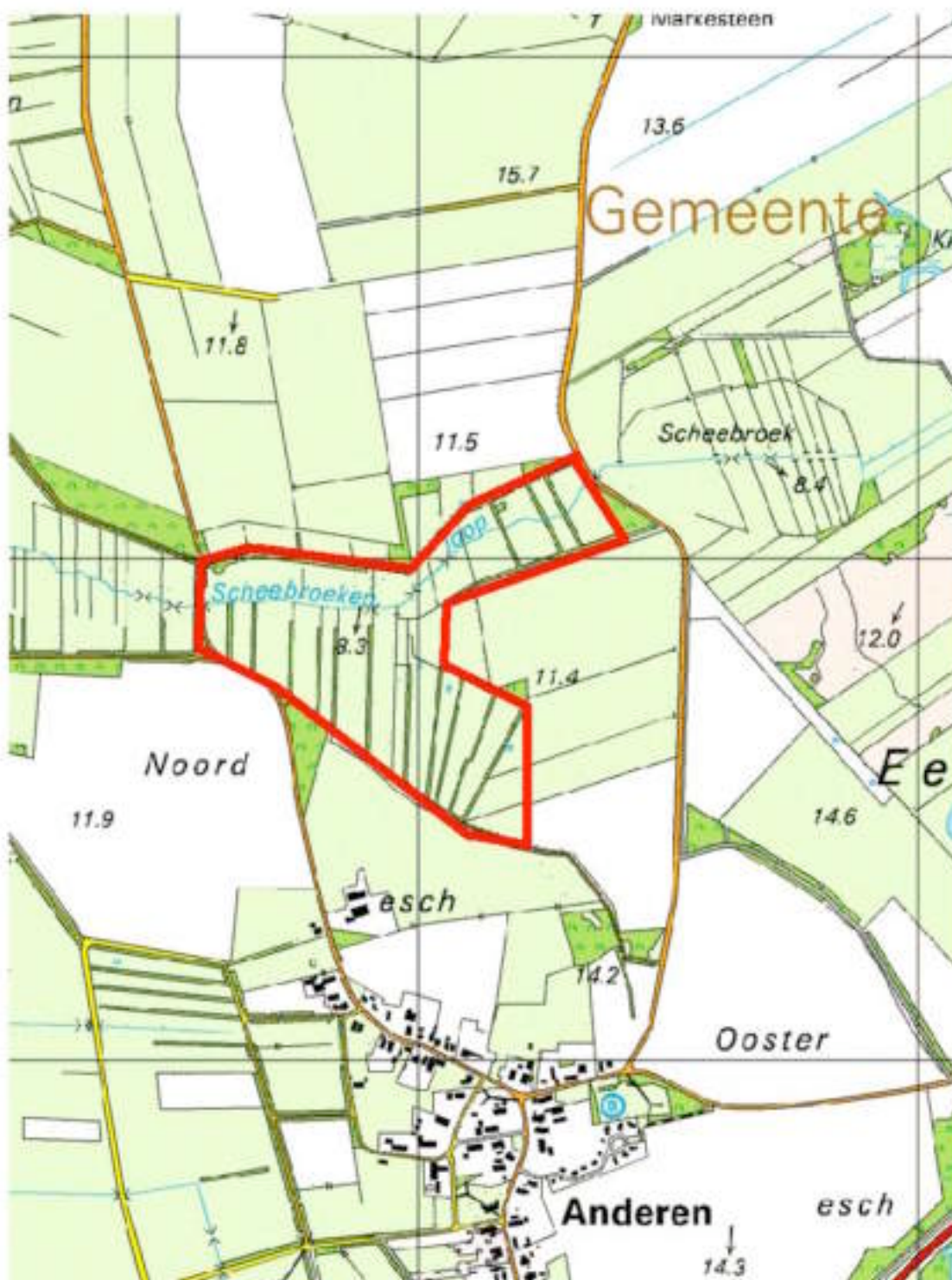
Op het aanwezige informatiebord staan diverse uitsneden van verschillende historische kaarten. Op elk van deze kaarten zijn de landschapselementen duidelijk weergegeven. Voor het eerst wordt op een informatiebord uitgelegd dat er een keuze is gemaakt: er is voor gekozen om het beeld uit de Franse tijd terug te brengen. Waarom dit een verantwoorde keuze is, wordt echter niet uitgelegd. In de praktijk verdwijnen in het beekdal de elementen uit alle tijden, inclusief de Franse tijd. Rasters ontbreken veelal. Van onderhoud van de elementen is geen sprake. Veel is al verdwenen en nooit hersteld.

Ondanks een bewuste keuze voor een bepaalde beheersvorm verdwijnt de cultuurhistorische structuur van wallen en elzenhagen.

9. Scheebroeker loop

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

9. Scheebroeker loop

Hier is nog sprake van een gaaf wallenpatroon. De wallen zijn wel uitgerasterd, maar nergens is de laatste tien jaar onderhoud gepleegd. De wallen zijn daardoor veel te zwaar uitgegroeid.

Geen onderscheid meer tussen overstaanders en hakhout. Op de foto een voorbeeld van hoe alle wallen in dit gebied eruit zien.

10. Beekdal tussen Amen en Amerbrug (Amerdiep)

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

10. Beekdal tussen Amen en Amerbrug (Amerdiep)

In dit gebied is geen sprake van herstel van de landschapsstructuur. Ook wordt er geen cultuurhistorisch beheer gepleegd. De structuur is aan het vervagen. Is dit niet de laatste groeiplaats van de Stengelloze Sleutelbloem in ons land (zo staat geschreven in Westhoffs 'Wilde planten')? Als dit daadwerkelijk zo is, is alleen dat al een reden om hier te kiezen voor het cultuurhistorisch beheer dat voor het voorkomen van de plant heeft gezorgd. Deze plant groeit immers in wallen en weides.

Een keuze van het beheer van dit gebied zou niet voorbehouden mogen zijn aan Drenthe of aan de centrale directie van Staatsbosbeheer. Indien het de laatste Stengelloze Sleutelbloemen van ons land zijn, gaat het beheer van dit gebied heel Nederland aan.

Hier spreken de beelden voor zich.

11. De Smalbroeken

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

11. Smalbroeken * PRIORITAIR *****

Een prachtig weide- en hooilandgebied met een zeer oud wallenpatroon. In het gehele gebied is geen recent onderhoud waar te nemen. In de Staatsbosbeheer-folder 'De Acht van Amen' is zelfs een argumentatie opgenomen waarom er in Smalbroeken géén beheer wordt gevoerd: door de houtwallen niet meer te onderhouden krijgen de bomen de kans om uit te groeien, waardoor een prachtig coulissenlandschap ontstaat.

Deze voorlichting doet de cultuurhistorische werkelijkheid geweld aan. Juist de rijkdom aan flora en fauna in houtwallen, gepaard aan de cultuurhistorie, leidt tot het unieke karakter en het duurzaam voortbestaan van deze elementen. Indien alle bomen volwassen mogen worden, wordt de wal aan de onderzijde allengs kaler en geeft het minder dekking voor vogels, zoogdieren, amfibieën, reptielen, insecten en planten. Het wallichaam loopt daarbij een groot risico op schade doordat teveel bomen wind vangen. Houtwallen zijn voorts een kenmerk van een kleinschalig kavelpatroon. Regelmatig onderhoud van de houtwallen voorkwam dat de tussenliggende percelen dichtgroeiden. Hierdoor bleef er voldoende ruimte voor gras en gewas én leverde de wal veel hout op.

Ten aanzien van de rasters is het volgende op te merken. Na aankoop door Staatsbosbeheer zijn de rasters van de isolatoren in de bomen losgemaakt en zijn nieuwe rasters geplaatst op ruime afstand van de walvoet, zoals het hoort. Thans is het onderhoud van de rasters gestopt. In de kern van het gebied zijn de veekeringen zelfs bewust verwijderd of verwaarloosd. Wallichamen worden door het aanwezige vee vertrapt en de bomen en struiken beschadigd en vernield. Kamperfoelie is door het vee losgetrokken en ontworteld.

Ten minste vijf houtwallen zijn dit lot beschoren, waaronder een dubbele houtwal met greppel. Op één van de wallen werd het skelet van een koe aangetroffen.

Deze verwaarlozing is volgens Staatsbosbeheer Drenthe te wijten aan een pachter. Dit is des te zorgelijker omdat er nu geen keuze is gemaakt door Staatsbosbeheer, maar kennelijk door een pachter. Het stoppen van het onderhoud aan alle wallen, het zogenaamde 'niets doen', is overigens wel een bewuste keuze van Staatsbosbeheer (zoals in de hierboven reeds aangehaalde folder is beschreven).

Hoe het ook zij, in de eerste uitgave van het houtwallenboek van Stichting Natuur en Milieu wordt dit gebied, samen met het Anloërdiep, genoemd als schoolvoorbeeld van fraaie houtwallandschappen. In het nieuwste boek over landschapselementen, dat Das&Boom komend jaar uitgeeft, kan het gebied helaas niet meer positief worden besproken.

De eerste reactie (telefonisch) van Staatsbosbeheer Drenthe op onze bevindingen was dat het gebied er 'mooi en goed onderhouden' bij lag. De schriftelijke reactie luidde dat er 'gelukkig nog geen onherstelbare schade' was ontstaan. Daarbij werd het verwaarlozen van 5 houtwallen gebagatelliseerd tot verwaarlozing van 100 meter afrastering langs één houtwal.

Het feit dat middeleeuwse aarden wallichamen door het vee van hun plaats zijn getrapt, dat humus, mos, kruiden en struiken zijn verdwenen of ernstig beschadigd, klim- en slingerplanten uit de bomen zijn gerukt en boomwortels bloot zijn komen te liggen, dat mest en urine de voedselarme wallichamen voor de komende jaren hebben verrijkt, is voor Staatsbosbeheer Drenthe kennelijk niet 'onherstelbaar'.

Gezien de ernst van de situatie wordt dit gebied opgenomen in een jaarlijkse schouw van de Landschapswacht. En wegens de aangetroffen situatie in dit gebied en de door Staatsbosbeheer gegeven verklaring hiervoor ('pachters'), lijkt het geen overbodige luxe om meer gebieden in deze

regio in de jaarlijkse schouw op te nemen. Nu blijkt immers dat pachters de cultuurhistorische waarden in natuurreservaten al dan niet bewust teniet kunnen doen zonder tussenkomst van Staatsbosbeheer; en dat Staatsbosbeheer pas ingrijpt nadat de Landschapswacht melding heeft gemaakt van de situatie.

Voor zover de wallenpatronen gaaf zijn, wordt het hout erop al lang niet meer beheerd.

Al eerder hadden koeien toegang tot deze wal. Deze koe is al tot het bot vergaan.

Wal 1: Rasters zijn verwaarloosd, koeien lopen er door heen.

Wal 2: Raster aan één kant verdwenen. Koeien beginnen met vertrappen en bemesten het wallichaam. Kamperfoelie van de bomen gerukt.

Wal 3: Raster in zijn geheel weggenomen. Wallichaam ernstig beschadigd. Kruid- en humuslaag geheel verdwenen.

Wal 3: Struiken en bomen ernstig beschadigd.

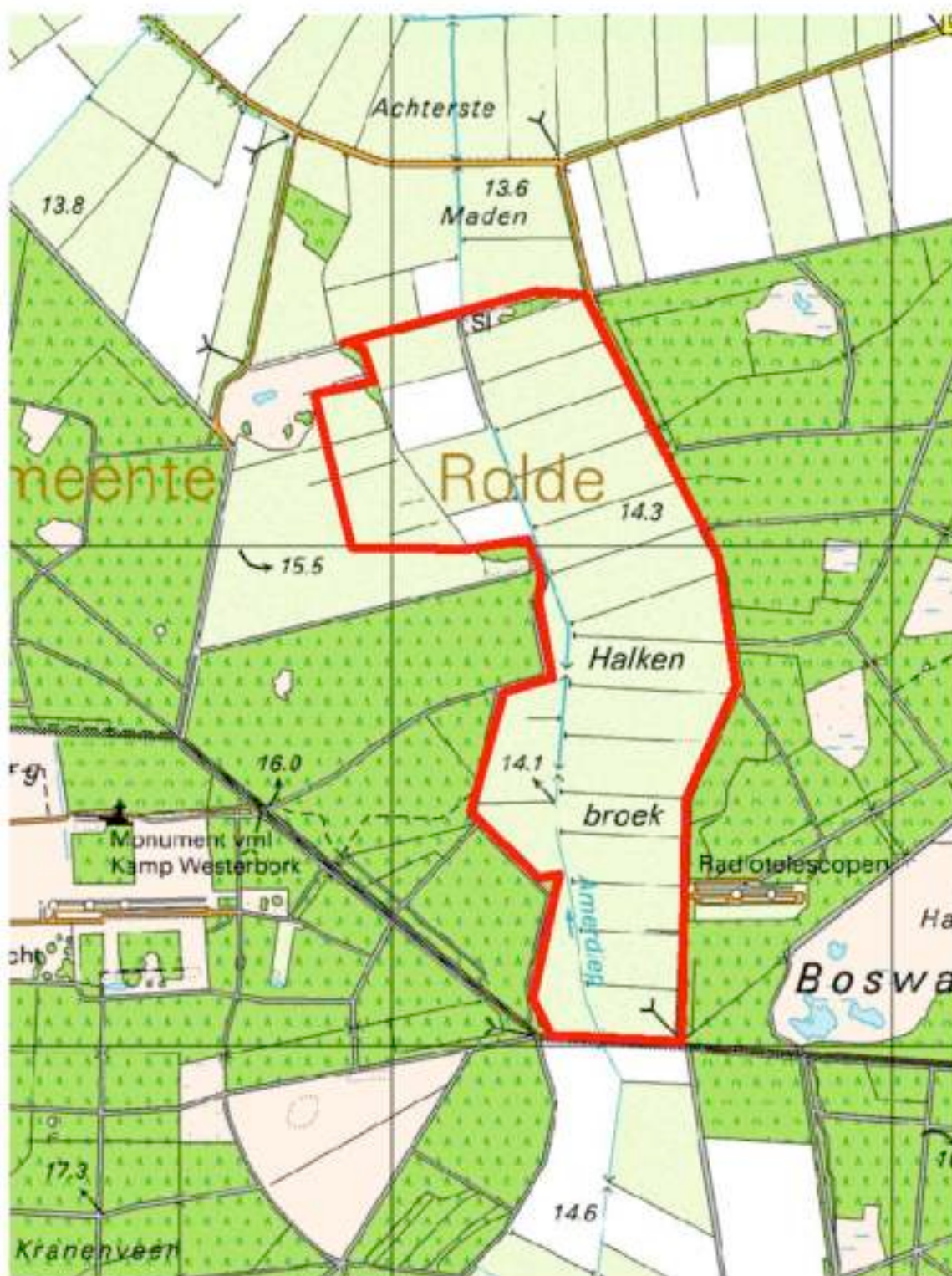

Wal 4: Isolatoren van de oude afrastering zijn nog te zien in de eik. De afrastering die na verwerving door SBB is geplaatst, is op enige afstand van de voet van de wal geplaatst. Nu hangt de draad los van de palen.

Wal 5: Ook in deze dubbele wal heeft het vee toegang en is de beschadiging begonnen.

12. Halkenbroek

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

12. Beekdal Amerdiep ingeklemd tussen boswachterij Grollo en boswachterij Hooghalen

Dit gebied is een gemiste kans. Er is geen sprake van herstel van het wallen- en elzenhagenpatroon. Vier (uitgerasterde) eikenbomen zijn het restant van een voormalig lijnelement. Slechts één elzenhaag is aangeplant (circa 20 jaar geleden) langs een deel van het gekanaliseerde Amerdiep. Het gebied wordt tegenwoordig beheerd als een grote begrazingseenheid.

De resten van een houtwal. Op de achtergrond de gekanaliseerde beek met aangeplante elzenhaag.

13. Elper stroomdal

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigdommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

13. Elper stroomdal

*** PRIORITAIR ***

Dit stroomdal met blauwgrasland en elzenhagen op de slootkanten is in redelijk goede conditie. Het gebied westelijk van de Elper stroom grenzend aan “Halen veldje” wordt echter ernstig verwaarloosd qua beheer en is tevens uit de rasters gehaald. Daarnaast is het maaisel van dit blauwgraslandenreservaat gestort op de naburige Elperesch. Ondanks de lange droogte van deze zomer stroomde er een schuimende bruine “beek” vanuit de maaiselbult door een met de schop gegraven goot terug naar het blauwgrasland.

Uit elkaar vallend en stervend elzenhaagpatroon.

14. Mantingerbosch en weiden

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

14. Mantingerbosch en weiden

*** PRIORITAIR ***

Dit gebied is in de ruilverkaveling gespaard gebleven. Het is gedeeld bezit van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Beide eigenaren verwaarlozen het gebied in ernstige mate. Elzenhagen zijn uit de rasters gehaald en staan letterlijk dood te gaan. Andere percelen groeien dicht.

De verwaarlozing is des te schrijnender aangezien juist de uitsparing in de ruilverkaveling in combinatie met het in de ruilverkaveling aangelegde robuuste wallenpatroon in de directe omgeving een zeldzaam palet vormt van oud en nieuw landschap.

Uit elkaar vallend elzenhaagpatroon en stervende bomen.

15. De Winkelmaat

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

15. De Winkelmaat

Dit gebied is eveneens in de ruilverkaveling gespaard gebleven. De elzenhagen zijn nog wel uitgerasterd maar al sedert de overdracht niet meer onderhouden. De in de ruilverkaveling aangeplante afrondende singel wordt nu integraal begraasd door koeien en paarden. Ook het walrestant wordt blootgesteld aan grazers.

Geen enkel onderhoud. Verbraming schrijdt voort.

Ruilverkaveling-singel blootgesteld aan begrazing, evenals het houtwallichaam dat daar voor ligt.

16. Anloërdiep

Binnen het gemarkeerde gebied zijn uitsluitend de eigendommen van SBB geschouwd, voor zover deze betrekking hebben op voormalige agrarische percelen, wei of akkerland en de daarbij behorende perceelscheidingen.

16. Anloërddiep

*** PRIORITAIR ***

Dit oude beekdal is wegens zijn uitzonderlijke gaafheid uniek in Nederland. Het kavelpatroon is grotendeels nog intact. Het grootste deel van de wallen en elzenhagen is nog uitgerasterd. De wallen worden echter niet meer overeenkomstig de cultuurhistorie beheerd; er is ten aanzien van de wallen al vele jaren geen enkel beheer gevoerd. Het gevolg hiervan is dat de wallen inmiddels bestaan uit rijen losstaande hoge bomen met zwaar overhangende takken. De begroeiing op de wallen wordt van binnen hol, de struiklaag kwijnt weg of verdwijnt. De meeste wallen zijn aan het verbramen en van een interessante kruidenvegetatie, zoals door Westhoff in zijn boeken geprezen, is vrijwel niets overgebleven. Iedere landschapsbeheerstichting en elk boek over houtwallen schrijft een zelfde soort beheer van deze elementen voor. Dit beheer bestaat uit periodiek afzetten van hakhout, waarbij op ruime afstand van elkaar overstaanders worden gespaard. Daarnaast dient schone, niet bemeste grond uit de directe omgeving van de wal opgebracht te worden op plekken waar deze is verzakt of gaten vertoont (versterking van greppel-en-wal-combinatie). Daarmee wordt blijvende verbraming voorkomen, krijgen mossen en kruiden optimaal de kans, hebben dieren voldoende dekking en nestgelegenheid. En stormschade of het uitscheuren van takken en stobben wordt tot een minimum beperkt (als een lokale wervelwind het Anloërddiep treft is in de huidige staat de ramp niet te overzien). Als dit beheer op deze wijze was uitgevoerd, hadden de streek en de bezoekers het begrepen. Als, en daar valt niet aan te ontkomen, het cultuurhistorisch beheer opnieuw wordt opgepakt, zal dit zeker met de nodige voorlichting gepaard moeten gaan. Er is echter maar één manier om dit cultuurhistorisch waardevolle gebied te redden: nu drastisch ingrijpen. Daarbij valt niet te voorkomen dat afgezette bomen niet meer uitlopen en middels inboeten moeten worden vervangen. Indien men hier niet voor kiest, kiest men voor verval van een van onze gaafste beekdalen waarvan het evenbeeld in het aangrenzende Duitsland en België niet te vinden is.

Op deze oude zwart-wit foto is nog duidelijk te zien dat wallen regelmatig zijn teruggezet waarbij de overstaanders op sommige plekken zeer recent zijn vrijgezet, vandaar hun aparte vorm. De wallen zijn zeer recent teruggezet zodat de struiken nog maar net zijn begonnen met uitlopen.

Het Anloërddiep groeit tegenwoordig 'dicht': het wordt thans gekenmerkt door hoogopgaande bosranden. Het cultuurhistorisch beeld dat vele eeuwen bestond is nagenoeg niet meer te herkennen.

Wallichaam uitgezakt. Wortels komen bloot te liggen.

Alle bomen op de wallen bereiken dezelfde hoogte. Kruinen sluiten aaneen.

Wallen bestaan vrijwel alleen nog uit bramen en opgaande bomen.

